

(NCERT)

- નેશનલ કાઉન્સિલ ઓફ એજ્યુકેશનલ રિસર્ચ એન્ડ ટ્રેનિંગ (NCERT) એ ભારત સરકાર દ્વારા 1961માં સ્થપાયેલ એક સ્વાયત્ત સંસ્થા છે જે શાળા શિક્ષણમાં ગુણાત્મક સુધારણા માટે કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારોને નીતિઓ અને કાર્યક્રમો પર મદદ કરવા અને સલાહ આપવા માટે છે.
- **NCERT અને તેના ઘટક એકમોના મુખ્ય ઉદ્દેશ્યો છે:**
 - શાળા શિક્ષણને લગતા ક્ષેત્રોમાં સંશોધન હાથ ધરવા, પ્રોત્સાહન આપવું અને સંકલન કરવું; મોડેલ પાઠ્યપુસ્તકો, પૂરક સામગ્રી, અખબારો, સામયિકો તૈયાર કરો અને પ્રકાશિત કરો અને શૈક્ષણિક કિટ, મલ્ટી મીડિયા ડિજિટલ સામગ્રી વગેરે વિકસાવો.
 - શિક્ષકોની પૂર્વ-સેવા અને સેવામાં તાલીમનું આયોજન કરો; રાજ્યના શૈક્ષણિક વિભાગો, યુનિવર્સિટીઓ, બિન-સરકારી સંસ્થાઓ અને અન્ય શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ સાથે નવીન શૈક્ષણિક તકનીકો અને પદ્ધતિઓનો વિકાસ અને પ્રસાર કરવો; શાળા શિક્ષણને લગતી બાબતો પર વિચારો અને માહિતી માટે કિલચરિંગ હાઉસ તરીકે કામ કરવું; અને પ્રાથમિક શિક્ષણનાસાર્વત્રિકરણનાલક્ષ્યોને હાંસલ કરવા માટે નોડલ એજન્સી તરીકે કાર્ય કરે છે.
 - સંશોધન, વિકાસ, તાલીમ, વિસ્તરણ, પ્રકાશન અને પ્રસાર પ્રવૃત્તિઓ ઉપરાંત, NCERT એ શાળા શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં અન્ય દેશો સાથે દ્વિપક્ષીય સાંસ્કૃતિક વિનિમય કાર્યક્રમો માટે અમલીકરણ કરતી એજન્સી છે.

➤ **NCERT** વિદેશી પ્રતિનિધિમંડળોની મુલાકાત માટે આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ સાથે સહયોગ કરે છે અને વિકાસશીલ દેશોના શૈક્ષણિક કર્મચારીઓને વિવિધ તાલીમ સુવિધાઓ પૂરી પાડે છે.

➤ **NCERT** ના મુખ્ય ઘટક એકમો દેશના વિવિધ પ્રદેશોમાં સ્થિત છે:

- રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ સંસ્થાન (**NIE**), નવી દિલ્હી
- સેન્ટ્રલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એજ્યુકેશનલ ટેકનોલોજી (**CIET**), નવી દિલ્હી
- પંડિત સુંદરલાલશર્મા સેન્ટ્રલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ પોકેશનલ એજ્યુકેશન (**PSSCIVE**), ભોપાલ
- પ્રાદેશિક શિક્ષણ સંસ્થા (**RIE**), અજમેર
- પ્રાદેશિક શિક્ષણ સંસ્થાન (**RIE**), ભોપાલ
- પ્રાદેશિક શિક્ષણ સંસ્થા (**RIE**), ભુવનેશ્વર
- પ્રાદેશિક શિક્ષણ સંસ્થા (**RIE**), મૈસુર
- ઉત્તર-પૂર્વ પ્રાદેશિક શિક્ષણ સંસ્થાન (**NERIE**), શિલોંગ

વિભાગો

- કલા અને સૌંદર્ય શાસ્ત્રમાં શિક્ષણ વિભાગ (**DEAA**)
- પ્રાથમિક શિક્ષણ વિભાગ (**DEE**)
- વિશેષ જરૂરિયાતો ધરાવતા જૂથોના શિક્ષણ વિભાગ (**DEGSN**)
- ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ એજ્યુકેશનલ સાયકોલોજી એન્ડ ફાઉન્ડેશન્સ ઓફ એજ્યુકેશન (**DEPFE**)
- વિજ્ઞાન અને ગણિતમાં શિક્ષણ વિભાગ (**DESM**)
- સામાજિક વિજ્ઞાનમાં શિક્ષણ વિભાગ (**DESS**)
- ભાષામાં શિક્ષણ વિભાગ (**DEL**)
- ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ જેન્ડર સ્ટડીઝ (**DGS**)

- શિક્ષક શિક્ષણ વિભાગ (**DTE**)
- અભ્યાસક્રમ અભ્યાસ અને વિકાસ વિભાગ (**DCSD**)

વિભાગો

- પ્રકાશન વિભાગ (**PD**)
- પુસ્તકાલય અને દસ્તાવેજીકરણ વિભાગ (**LDD**)
- આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધ વિભાગ (**IRD**)
- આયોજન અને દેખરેખ વિભાગ (**PMD**)
- શૈક્ષણિક સંશોધન વિભાગ (**DER**)
- શૈક્ષણિક સર્વે વિભાગ (**ESD**)
- શૈક્ષણિક કિટ્સનું વિભાગ (**DEK**)
- શાળાઓ અને શિક્ષક શિક્ષણ સંસ્થાઓ માટે શિક્ષણમાં નવીન પદ્ધતિઓ અને પ્રયોગો પર અખિલ ભારતીય સ્પર્ધા

પ્રસ્તાવના

- શાળા અને શિક્ષક શિક્ષણમાં નવીન પદ્ધતિઓ નામની યોજના:
- શાળાના શિક્ષકો અને શિક્ષક શિક્ષણ માટે **NCERT**. પુરસ્કાર મેળવનાર માટે અખિલ ભારતીય સ્પર્ધાની રચના **1960** દરમિયાન થઈ હતી અને તે **2005** સુધી પ્રચલિત હતી.
- રાષ્ટ્રીય અભ્યાસક્રમ ફેમવર્ક-**2005** માં, "પ્રણાલીગત સુધારાઓ" શીર્ષકવાળા પ્રકરણ **5** ના "પ્રમોટીંગ ઈનોવેશન્સ" શીર્ષક હેઠળ, નીચેના અવલોકનો કરવામાં આવ્યા છે:
- શિક્ષકો વારંવાર તેમના વર્ગખંડોમાં અભ્યાસક્રમથી વાકેફ કરવા માટે ખાસ વર્ગખંડ સંદર્ભોનો ઉપયોગ કરે છે. હું અપનાવું છું.

- શિક્ષણની નવીન પદ્ધતિઓ. (આમાં જગ્યાની અછત, મોટી સંખ્યામાં વિદ્યાર્થીઓ, શૈક્ષણિક સાધનોની અછત, વિદ્યાર્થીઓની વિવિધતા અને પરીક્ષાની મજબૂરી વગેરેને કારણે હોઈ શકે તેવા અવરોધોનો સમાવેશ થાય છે.)
- આ પ્રયાસો, વ્યવહાર હોવા ઉપરાંત, ઘણી વખત સારા અને સર્જનાત્મક પણ હોઈ શકે છે. પરંતુ તેમના શિક્ષક સમાજ અને શાળાને પણ જાણતા નથી અને ઘણીવાર શિક્ષકો પોતે પણ તેને ખાસ મહત્વ આપતા નથી.
- તેઓ શીખવાના અનુભવો શેર કરી શકે છે અને આમ એકબીજા સાથે વિવિધ શીખવાના અનુભવો શેર કરી શકે છે. આનાથી શાળાઓમાં શૈક્ષણિક સંવાદનીતકો ઉપલબ્ધ થશે અને શિક્ષકો એકબીજા પાસેથી વાર્તાલાપ કરી શકશે અને શીખી શકશે. આ નવા વિચારો, પ્રયોગો અને નવીનતાને તક આપશે. શિક્ષણની નવી સર્જનાત્મક પદ્ધતિઓ કેવી રીતે અપનાવવી અને તેઓ જે પ્રણાલી કરે છે તેનો અભ્યાસ કેવી રીતે કરવો. નો ભાગ બની શકે? માળખાકીય જગ્યા શરૂઆતમાં શાળામાં પૂરી પાડી શકાય છે અને સમુદાય અને બ્લોક સ્તરે શિક્ષકોને વર્ગખંડના અનુભવો શેર કરવા પ્રોત્સાહિત કરી શકાય છે.
- આમાંના કેટલાક વિચારો અને પ્રવૃત્તિઓને વ્યવસ્થિત રીતે આગળ વધારી શકાય છે, જો ઇચ્છિત હોય તો. શાળાની અંદર અને બહાર શાળાના શિક્ષકોના જૂથોને એકસાથે લાવવા અને તેમને સાથે કામ કરવા માટે સંસાધનો અને સમય પૂરો પાડવા પણ જરૂરી છે.
- 'સારી' ગણાતી પદ્ધતિઓનું દસ્તાવેજીકરણ કરવું અને તેનાથી સંબંધિત સંશોધનને પ્રોત્સાહિત કરવું પણ જરૂરી રહેશે. સેક્ટર એક્સચેન્જ, નિષ્ણાત જૂથની બેઠકો અને **NCF-2005**ના અવલોકનો સાથે જૂની નીતિની સમીક્ષા કરવામાં આવી હતી.

- શિક્ષકો, મુખ્ય શિક્ષકો અને તજજ્ઞો પાસેથી મળેલા પ્રતિસાદના આધારે, શાળા શિક્ષણ અને શિક્ષક શિક્ષણની પ્રણાલીમાં લાંબા સમય સુધી નવીનતાઓ અને નવીન વિચારોને ટકાવી રાખવા માટે નીચેના અવરોધોને ઓળખવામાં આવ્યા હતા.

બાળકો માટે જવાહર લાલ નેહરુ રાષ્ટ્રીય વિજ્ઞાન પ્રદર્શન

- દેશના બાળકોમાં વૈજ્ઞાનિક અભિગમને ઉત્સાહિત કરવા, લોકપ્રિય બનાવવા અને કેળવવા માટે, **NCERT** દર વર્ષે રાષ્ટ્રીય વિજ્ઞાન પ્રદર્શનોનું આયોજન કરે છે જ્યાં બાળકો વિજ્ઞાન અને ગણિતના મહત્વ અને જીવનના વિવિધ ક્ષેત્રોમાં તેમના ઉપયોગ માટે તેમની પ્રતિભા રજૂ કરે છે.
- વર્ષ **1971** માં, બાળકો માટે રાષ્ટ્રીય વિજ્ઞાન પ્રદર્શનના બેનર હેઠળ દિલ્હીમાં **NCERT** અને યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટ્સ કમિશન દ્વારા સંયુક્ત રીતે પ્રથમ વિજ્ઞાન પ્રદર્શનોનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ પછી, **NCERT** દ્વારા જ બાળકો માટે રાષ્ટ્રીય વિજ્ઞાન પ્રદર્શનોનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- **1972** થી **1978** સુધી, જવાહરલાલ નેહરુ મેમોરિયલ ફંડે રાષ્ટ્રીય અને રાજ્ય સ્તરના વિજ્ઞાન પ્રદર્શનોને લોકપ્રિય બનાવવાના તેમના સંયુક્ત પ્રયાસોમાં **NCERT** ને ટેકો આપ્યો હતો.
- વર્ષ **1988** માં, જવાહરલાલ નેહરુની જન્મશતાબ્દી નિમિત્તે રાષ્ટ્રીય વિજ્ઞાન પ્રદર્શનોનું નામ બદલીને "બાળકો માટે જવાહરલાલ નેહરુ રાષ્ટ્રીય વિજ્ઞાન પ્રદર્શન" રાખવામાં આવ્યું.
- આ વર્ષ (**2012**) જેને 'ગણિત વર્ષ' તરીકે ઉજવવામાં આવી રહ્યું છે અને પર્યાવરણ સંબંધિત વિષયોને વધુ મહત્વ આપવા માટે હવે આ પ્રદર્શનોનું નામ બદલીને જવાહરલાલ નેહરુ નેશનલ સાયન્સ, મેથેમેટિક્સ એન્ડ

એન્વાયર્નમેન્ટ એકિઝિબિશન ફોર ચિલ્ડ્રન (**JNNSMEE**) રાખવામાં આવ્યું છે.

- કાર્યક્રમમાં વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકોની મહત્તમ સંભવિત ભાગીદારી અને સંડોવણી સુનિશ્ચિત કરવા માટે, **NCERT** એ બે તબક્કામાં પ્રદર્શનનું આયોજન કરવાનું નક્કી કર્યું.
- પ્રથમ તબક્કામાં દરેક રાજ્ય અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશમાં જિલ્લાથી રાજ્ય સ્તર સુધી પ્રદર્શનો યોજવામાં આવે છે.
- આ પ્રથમ તબક્કો બાળકો માટે રાજ્ય કક્ષાના વિજ્ઞાન, ગણિત અને પર્યાવરણ પ્રદર્શન (**SLSMEE**) તરીકે ઓળખાય છે.
- દરેક સહભાગી રાજ્ય, કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ અને અન્ય શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ જેમ કે **CBSE** (સંબંધિત સ્વતંત્ર શાળા), કેન્દ્રીય વિદ્યાલય સંગઠન, નવોદય વિદ્યાલય સમિતિ, અણુ ઊર્જા કેન્દ્રીય વિદ્યાલય વિભાગ અને **NCERT** ની બહુહેતુક પ્રાયોગિક શાળામાંથી રાષ્ટ્રીય પ્રદર્શન.
- જે હવે જાણીતું છે. જેમ કે (**JNNSMEE**) નું આયોજન દર વર્ષે કોઈપણ રાજ્ય/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશમાં પરિભ્રમણ દ્વારા કરવામાં આવે છે. આ પ્રદર્શનમાંની એન્ટ્રીઓની પસંદગી સૂચિત માપદંડોના આધારે કરવામાં આવે છે.

પ્રદર્શનના ઉદ્દેશ્યો

- બાળકોને તેમની કુદરતી જિજ્ઞાસા અને સર્જનાત્મકતા માટે એક પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડવા માટે, જ્યાં તેઓ જ્ઞાન માટેની તેમની તરસને શોધી શકે

- બાળકોને તેમની આસપાસ બનતી પ્રવૃત્તિઓમાં વિજ્ઞાનની હાજરીનો અનુભવ કરાવવો અને તેઓને જાગૃત કરવા કે આપણે શીખવાની પ્રક્રિયાને ભૌતિક અને સામાજિક વાતાવરણ સાથે જોડીને જ્ઞાન મેળવી શકીએ છીએ અને ઘણી સમસ્યાઓનું નિરાકરણ પણ કરી શકીએ છીએ
- આત્મનિર્ભરતા, સામાજિક-આર્થિક અને સામાજિક-પર્યાવરણીય વિકાસના ધ્યેયને હાંસલ કરવાના મુખ્ય માધ્યમ તરીકે વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના વિકાસને જોવા પર ભાર;
- સમાજના ઉપયોગ માટે સારી ગુણવત્તા અને પર્યાવરણને અનુકૂળ સામગ્રીનાઉત્પાદનમાં વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીની ભૂમિકા પર ભાર મૂકવો;
- રાષ્ટ્રના ભાવિ પ્રત્યે બાળકોને સ્વપ્નદ્રષ્ટા બનાવવા અને તેમને સંવેદનશીલ અને જવાબદાર નાગરિક બનવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા;
- વિવિધ વ્યક્તિઓ, સંસ્કૃતિઓ અને સમાજો દ્વારા વિજ્ઞાન કેવી રીતે વિકસિત અને પ્રભાવિત થયું છે તેનું વિશ્લેષણ કરો;
- તંદુરસ્ત અને ટકાઉ સમાજ જાળવવા માટે વૈશ્વિક મુદ્દાઓ પર નિર્ણાયક વિચાર વિકસાવવા;
- કૃષિ, ખાતર, ફૂડ-પ્રોસેસિંગ, બાયોટેકનોલોજી, ગ્રીન એનર્જી, ઇન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી, ખગોળશાસ્ત્ર, રમતગમત અને રમતોના ક્ષેત્રોમાં નવા ઉકેલો શોધવામાં વિજ્ઞાનની ભૂમિકાની પ્રશંસા કરવી અને આબોહવા પરિવર્તનના પડકારોનો સામનો કરવો વગેરે.
- પર્યાવરણીય મુદ્દાઓ અને ચિંતાઓ વિશે જાગૃતિ ફેલાવવા અને બાળકોને તેમના ઉકેલો માટે નવીન વિચારો પેદા કરવા પ્રેરણા આપવી

- રોજિંદા જીવનમાં આવતી સમસ્યાઓની જીવંત કલ્પના કરવી અને તેના ઉકેલ માટે ગણિતનો ઉપયોગ કરવો વગેરે.
- આ પ્રદર્શનો વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકોને વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીમાં નવા સંશોધનો અને વિકાસ દ્વારા સમાજમાં પ્રગતિ લાવવા અને પોષવા માટેના માનવ પ્રયાસના તમામ પાસાઓ પર પ્રતિબિંબિત કરે તેવી અપેક્ષા છે, જેનાથી જીવનની ગુણવત્તામાં સુધારો થશે. વિજ્ઞાન પ્રદર્શનના આયોજનના તમામ સહભાગીઓ, વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો અને મુલાકાતીઓને વિવિધ સાધનો, ઉપકરણો અને તકનીકોથી પરિચિત થવાની તક મળશે.
- આ પ્રયાસ વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકોને સમાજ અને પર્યાવરણની વિવિધ સમસ્યાઓ સંબંધિત વૈજ્ઞાનિક વિચારો પેદા કરવામાં પણ મદદ કરશે.
- તેની શરૂઆતથી, દરેક પ્રદર્શન ચોક્કસ થીમ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.
- **1979** થી પ્રદર્શનની મુખ્ય થીમ કોષ્ટક-1 માં આપવામાં આવી છે.

રાજ્ય. બિલ્ડીંગ લેવલના પ્રદર્શનો અને પ્રદેશો અને મોડેલો માટે પેટા વિષયોની સૂચિ પણ આપવામાં આવે છે. **NCERT** તમામ રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને પ્રદર્શનો અને મોડલ બનાવવા અને પ્રદર્શનોના આયોજન માટે મુદ્રિત માર્ગદર્શિકા પ્રદાન કરે છે. આ માર્ગદર્શિકાઓમાં, મુખ્ય વિષયના સંબંધમાં તમામ પેટા વિષયો મહત્વપૂર્ણ છે અને તેમના માટે પ્રદર્શનના વિકાસ માટે સૂચનો આપવામાં આવ્યા છે. આ માર્ગદર્શિકા **NCERT** વેબસાઇટ www.ncert.nic.in પર પણ અપલોડ કરવામાં આવી છે.

- વિજ્ઞાનના લોકપ્રિયતામાં **NCERT**ના પ્રયાસોને પ્રોત્સાહિત કરવા રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને ઉત્તેજક અનુદાન પણ આપવામાં આવે છે.

- વિજ્ઞાન પ્રદર્શન દરમિયાન, ભાગ લેનાર વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકો માત્ર મોડેલો અને પ્રદર્શનો દ્વારા તેમની વૈજ્ઞાનિક પ્રતિભા દર્શાવતા નથી, પરંતુ જે ક્ષેત્રમાં પ્રદર્શન યોજાય છે તે ક્ષેત્રના જાણીતા વૈજ્ઞાનિકો અને વિદ્વાનોને સાંભળવાની તક પણ મળે છે.
- તે જ સમયે તેઓ એકબીજા સાથે વાર્તાલાપ અને ચર્ચા કરી શકે છે અને આ રીતે તેઓ આપણા દેશની વિવિધ સંસ્કૃતિઓ શેર કરે છે.

